

ปูนปั้น : ชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมจากงานศิลปะ¹

จากรุวรรณ ข้าเพชร

ศิลปวัฒนธรรมเป็นสิ่งแสดงถึงความเป็นชาติ หากชาติซึ่งวัฒนธรรมก็คงไม่มีสิ่งใดบ่งบอกถึงความเป็นตัวตนหรืออัตลักษณ์ของคนในชาตินั้นๆ การสืบทอดความเป็นชาติไว้ จะต้องมีการเรียนรู้อย่างจริงจัง โดยเป็นการศึกษาโดยตรงหรือโดยอ้อมก็ตาม มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้เล็งเห็นถึงความสำคัญของการสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับชุมชน จึงได้ริเริ่มโครงการจัดระบบความรู้ที่มาจากฐานของภูมิปัญญาและประสบการณ์โดยมุ่งเน้นการต่อยอดที่มีวัฒนธรรมเป็นทุนเดิมผสมเข้ากับความรู้สมัยใหม่ ในการพัฒนาชุมชนและสังคมโดยนำองค์ความรู้ที่ผูกพันกับวิถีชีวิตคนในชุมชนมาจัดระบบเชื่อมต่อกับโลกแห่งการศึกษาศึกษาสมัยใหม่ และจัดระบบการเทียบหน่วยกิต (accredit) ให้กับผู้มีความรู้จากฐานภูมิปัญญาและประสบการณ์

ประติมากรรมการปั้นปูนหรืองานปูนปั้น เป็นองค์ความรู้ประการหนึ่งที่ดำรงสถานะแสดงถึงความเป็นคนไทยมาช้านานผ่านกระบวนการเรียนรู้ตาม

ภาพประกอบที่ 1 ปูนปั้นขณะการประกวดศิลปะปูนปั้นแห่งประเทศไทย (ประเภทปูนสด) ประจำปี 2548 ของนายจรูญ อินทรใจเอื้อ

ความเชื่อทางพุทธศาสนา โดยถ่ายทอดผ่านช่างภูมิปัญญาพื้นบ้าน

ศาสตราจารย์อารี สุทธิพันธุ์ ครูผู้เป็นเลิศทางด้านศิลปะได้เอ่ยวลีหนึ่งว่าพื้นฐานศิลปะไทยมาจากการ “ปั้น จัก ตอก เจียน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการปั้นเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตคนไทยที่มีมาแต่ดั้งเดิม โดยการปั้นเพื่อความงดงามทางด้านจิตใจและพุทธศาสนา เป็นงานประณีตศิลป์ประเภทประติมากรรม (Sculpture) สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อตกแต่งอาคารที่เกี่ยวข้องในพระพุทธศาสนาได้แก่ พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ สลуп พระบรมมหาราชวัง ปราสาท เป็นต้น (อำพล สัมมาวุฒธิ

ภาพประกอบที่ 2 ศิลปะงานปั้นเพื่อตกแต่งสถาปัตยกรรม ที่เกี่ยวเนื่องในพระพุทธศาสนา ณ วัด สนามพรหมณ์ จังหวัดเพชรบุรี

¹เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามโครงการจัดตั้งศูนย์นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ในสาขาวิชาช่างปูนปั้น

, 2544 : 43) หรือรูปเคารพได้แก่องค์พระปฏิมากร รูปพระอัครสาวก เทพสำคัญ ๆ เป็นต้น ศิลปกรรมตกแต่งได้แก่ รูปปั้นเทวดา มนุษย์ สัตว์หิมพานต์ และสัตว์อื่น ๆ

งานปั้นกับคนไทย คงเป็นสิ่งควบคู่กันมาแต่โบราณ จากสุภาษิตคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่าน อย่านั่งดูตาย ปั้นวัวปั้นควาย ให้ลูกท่านเล่น” ฉะนั้นสภาพแวดล้อมในชนบทที่มีดินเหนียวตามท้องไร่ ท้องนา จึงเหมาะกับการนำมาปั้นเล่น การอยู่ใกล้ชิดกับธรรมชาติ จึงส่งผลให้ช่างปั้นนำสภาพแวดล้อมธรรมชาติมาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์งานศิลปะของตนเอง อาทิ เช่น ภาพต้นไม้ ดอกไม้ เถาวัลย์ สัตว์ต่าง ๆ เป็นต้น

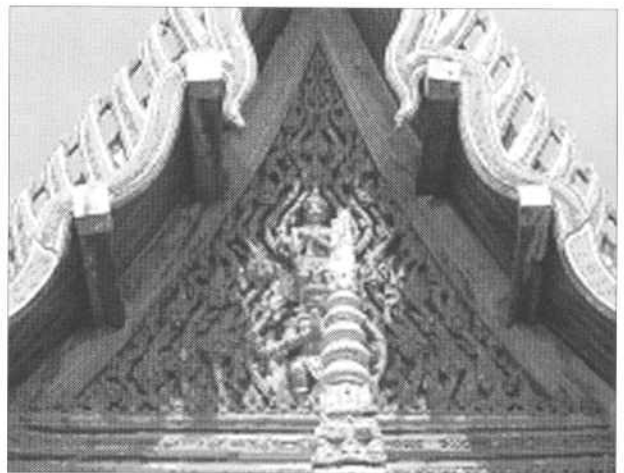
กัจจกร สุนพงษ์ศรี ได้บันทึกไว้ว่างานปูนปั้นเป็นการสร้างสรรค์งานศิลปะที่สืบทอดกันมายาวนาน ไม่ว่าจะเป็นอียิปต์ ชาติต่างๆ ในเมโสโปเตเมีย จีน อินเดีย กรีก โรมัน หรือแม้แต่จักรวรรดิของชนเผ่าอินคาในเปรู หรือ แอสติกในเม็กซิโก ช่างของชาติต่างๆ ล้วนรู้จักการนำปูนขาวมาผสมกับน้ำประสาน ดินเหนียว เกล้าและนวดจนมีสภาพอ่อนนุ่มรวมกับดินเหนียวเหมาะมือในการใช้ขูด ปะ หรือปั้นสิ่งต่างๆ โดยเมื่อแห้งจะแข็งแกร่ง ทนทานต่อสภาพความร้อนของแสงแดดและน้ำจากฝน ในดินแดนประเทศไทย ศิลปกรรมที่เกี่ยวกับปูนปั้นเท่าที่พบและเห็นเก่าแก่ชุดค้นพบที่เมืองอู่ทอง เป็นปูนปั้นองค์พระสงฆ์คฤมจิ๋วเป็นริ้ว ลักษณะเป็นแบบอย่างศิลปะอมราวดีในอินเดียโบราณ มีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 6-8 เป็นศิลปะ

ภาพประกอบที่ 3 วัดสระบัว จังหวัดเพชรบุรี ต้นแบบลวดลายปูนปั้นสมัยอยุธยาที่สืบทอดมากระทั่งปัจจุบัน โดยเฉพาะฐานเสมา รูปยักษ์แบก

พูนปั้น ก่อนยุคศิลปะทวารวดี และก่อนยุคศิลปะเจนละ การค้นพบศิลปะชิ้นนี้เป็นหลักฐานยืนยันว่างานปูนปั้นมีอายุมากที่สุดในประเทศไทย หลักฐานอีกแห่งสำคัญที่พบในประเทศไทย คือสระมรดกที่ปราจีนบุรี และสิ่งก่อสร้างรุ่นแรกในเมืองมโหสถ ศิลาลงและสลักศิลาลงทั้งป้อ เป็นลักษณะโคลนหุ่นเพื่อจะพอกด้วยปูนดำ แต่ปัจจุบันไม่มีหลักฐานปูนดำหลงเหลืออยู่ผนังศิลาลงก็กร่อนไปมาก จึงได้แต่สันนิษฐานว่าน่าจะเคยมีการปั้นปูนกันไว้ และเชื่อว่าเป็นกลุ่มชาวอินเดียที่เป็นกลุ่มบุกเบิกเดินทางเข้ามาพวกแรกๆ ประกอบกับหลักฐานอื่นๆ ที่ปรากฏ

นอกจากนั้นงานปูนปั้นในประเทศไทยจากหลักฐานทางโบราณวัตถุและโบราณสถานอื่นๆ ที่เก่าแก่ตั้งแต่สมัยทวารวดี ปรากฏที่ภาพปูนปั้น เจดีย์เหลี่ยมที่หริภุญไชย เทือกเขาภู จังหวัดราชบุรีและพัฒนาต่อเนื่องมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ทรงอุปถัมภ์การช่างทุกแขนงด้วยจะสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ให้งามสง่าหลังจากผ่านศึกสงครามที่เสียหายทรุดโทรม จึงถือว่าเป็นยุคทองของศิลปะ และปฏิบัติสืบเนื่องกันมาและมีช่างปูนปั้นที่มีความเชี่ยวชาญพิเศษเกิดขึ้นมากมายงานปูนปั้นในแต่ละแหล่งสถาปัตยกรรมจะมีการผสมผสานอิทธิพลความคิด และรับต้นแบบมาจากชาติต่างๆ ทั้งจีน อินเดียหรือชาติยุโรปต่างๆ แต่ละ

ภาพประกอบที่ 4 หน้าบันพระนารายณ์ทรงครุฑ ปูนปั้นชั้นครูสร้างในสมัยอยุธยา ยังปรากฏโดดเด่นที่วัดเขabenได้อริฐ การปั้นเป็นการสื่อสารและเล่าเรื่องกับคนในสมัยโบราณโดยมีต้องใช้ลายลักษณ์อักษร

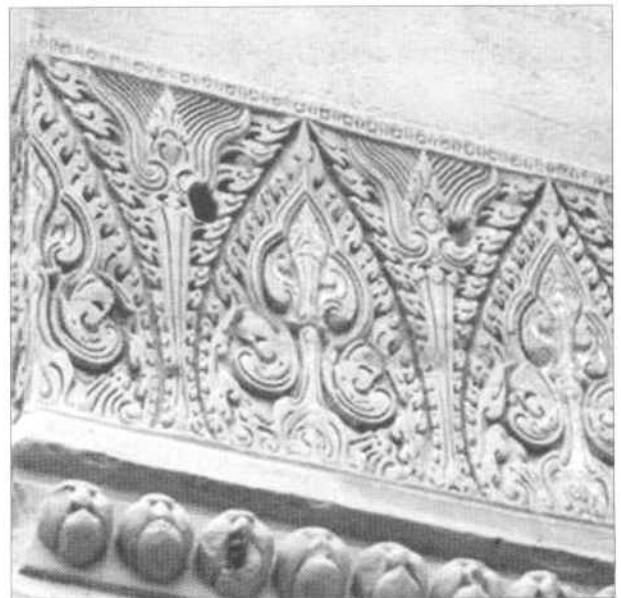
ลวดลายสะท้อนยุคสมัย ความศรัทธา และสภาพทางสังคมและวัฒนธรรม เป็นอย่างดี เช่น ภาพการแต่งกาย การไว้ผม การตกแต่งร่างกายตามคติชาวบ้าน อาทิ เช่น การปั้นศรีษะของหญิงสาวที่มีทรงผมหวีแฉกกลาง ปล่อยชายปะไหล่ คล้ายผมโป่งอยู่ข้างหลัง ซึ่งเป็นการแต่งกายที่พบในงานศิลปะสมัยพุทธศตวรรษที่ 15 ของศิลปะทวารวดีร่วมสมัยอุทอง จากนั้นแล้ว ช่างทองรุ่ง เอมโอษฐ์ ยังกล่าวอีกว่า “งานปูนปั้นสะท้อนถึงสภาพเศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นไว้ด้วยเสมอ เวลาไปศึกษางานปูนปั้นของครูรุ่นเก่าตามวัดต่างๆ ต้องนั่งคิดว่าอะไรเป็นพื้นฐานให้ครูเหล่านั้นสร้างงานลักษณะนี้ออกมา นอกจากรู้สังคมเป็นอย่างไร อยู่ดีแค่ไหน อาจรู้ไปถึงวิถีชีวิตส่วนตัวของช่างคนนั้นด้วย”

กระนั้นคงกล่าวได้ว่าภูมิปัญญาของชุมชนด้านหนึ่งที่อยู่ควบคู่ตระหง่านกับความรู้สมัยใหม่คือภูมิปัญญาช่างพื้นบ้านในสาขาต่างๆ ภูมิปัญญาช่างในสาขาปูนปั้น เป็นกลุ่มหนึ่งในกลุ่มช่างสิบหมู่ หรือช่างหลวงที่มีฝีมือ มาแต่โบราณ และได้รับการทำนุบำรุงโดยพระมหากษัตริย์สืบมาจนกระทั่งปัจจุบันประเทศไทยเป็นดินแดนที่ร่ำรวยไปด้วยศิลปวัฒนธรรม มรดกทางวัฒนธรรมล้วนได้รับถ่ายทอดพัฒนาสืบเนื่องตลอดมา จนกลายเป็นเอกลักษณ์ของสังคมไทย หรือ

มรดกช่างศิลป์ไทย มาจนทุกวันนี้ ปัจจุบันงานช่างศิลป์ไทย นับวันจะหาผู้ชำนาญ หรือ สืบทอดฝีมือที่โดดเด่นลดน้อยลงไปเนื่องจากความนิยมและความจำเป็นฉะนั้นผู้ที่สร้างสรรค์ศิลปะ หรือ ที่กล่าวขานกันว่า “ช่าง” ทั้งหลายต่างต้องมีความสามารถหรือฝีมือเฉพาะตัวเพื่อจะถ่ายทอดให้กับศิษย์รุ่นหลังหรือผู้สนใจ แต่กระนั้นแล้วแต่ผู้ใดจะรับได้มากน้อย ฉะนั้นงานของช่างจึงเป็นเอกลักษณ์ในฝีมือของตน คำว่า “ช่าง” มีหลายประเภททั้งช่างหลวง ช่างศาสนา และช่างเชลยศักดิ์ ตามการจำแนกของ มรว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ดังนี้

ช่างหลวง หรือ ช่างของทางราชการ สังกัดอยู่ในกรมกองต่างๆ มิได้มีอยู่แต่ในกรมช่างสิบหมู่เท่านั้น ทำหน้าที่ก่อสร้างสถานที่ต่างๆ ที่ต้องอาศัยฝีมือช่างทุกชนิดตั้งแต่สถานที่ชั่วคราวเช่นพระเมรุหรือพลับพลา ไปจนถึงสิ่งก่อสร้างที่ใช้เป็นการถาวร เช่น พระอารามหลวง ปราสาทราชวัง ไปจนถึงสิ่งก่อสร้างของทางราชการ ผู้เป็นช่างหลวงทำงานตามหน้าที่ ผลงานเป็นของทางราชการมิใช่ของตน จึงไม่มีชื่อเสียงของตนปรากฏอยู่ในศิลปวัตถุที่สร้างขึ้นมา

ช่างศาสนา ช่างในศาสนาจะเป็นช่างพระหรือช่างชีก็แล้วแต่ ทำงานอยู่ในวัดวาอารามต่างๆ ซึ่งมัก

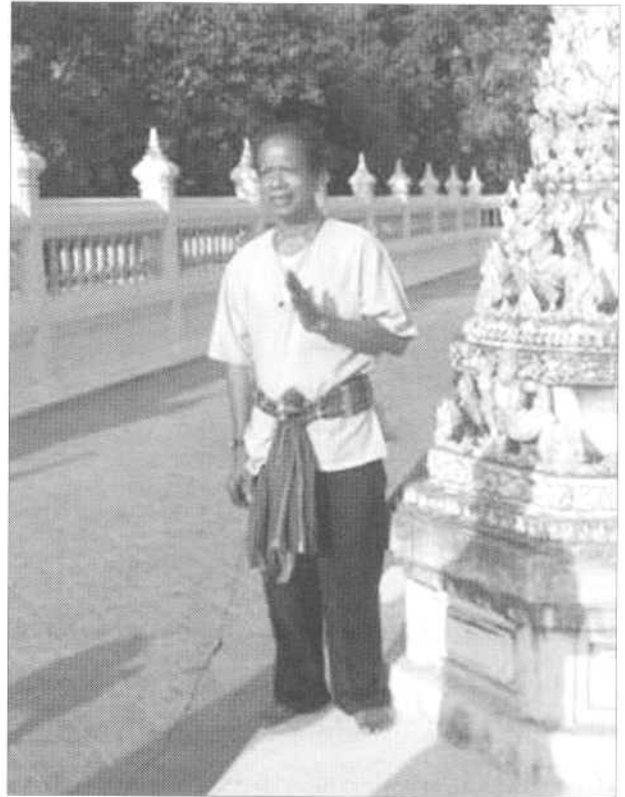

ภาพประกอบที่ 5-6 ลวดลายปูนปั้นประดับตกแต่งตามวัดของศิลปะล้านนา (เอื้อเฟื้อภาพ โดย อ.สิริภา สงเคราะห์)

จะอยู่ในสมณเพศ นามของผู้สร้างงานจะปรากฏ เฉพาะท่านที่มีชื่อเสียงจริงๆ และมีอีกเป็นจำนวนมากที่ชื่อเสียงสูญไป เพราะถือว่าสร้างศิลปะชั้นเป็น พุทธบูชา และหวังจะพระนิพพานเป็นผลสุดท้าย ประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่ง การลงชื่อไว้ เป็นการยึดอดีตและส่งเสริมอดีต ซึ่งผิดวิสัยสมณะ ในพระพุทธศาสนา

ช่างเคลยศักดิ์ เป็นช่างที่ไม่ต้องการรับราชการ ต้องการการทำมาหากินอิสระ ยิ่งจำเป็นต้องปิดบังชื่อเสียงของตนไว้เป็นความลับ ยิ่งฝีมือดีๆ เท่าไรยิ่งต้อง ปิดเป็นความลับมากยิ่งขึ้นไปเท่านั้น หากใครรู้ ช่างคน นี้จะถูกเกณฑ์เข้าไปรับราชการไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้

วิบูลย์ ลี้สุวรรณ ได้กำหนดช่างอีกประเภทหนึ่ง คือช่างพื้นบ้านพื้นเมือง โดยช่างพื้นบ้านพื้นเมืองมีความชำนาญในการช่างตามแบบพื้นบ้านพื้นเมืองของตน และมักได้รับการถ่ายทอดวิชาช่างมาจากบรรพบุรุษของตนและปฏิบัติงานอยู่ในท้องถิ่นของตน ช่างพื้นบ้านสามารถทำงานได้อย่างมีอิสระ ไม่อยู่ในอิทธิพลของเจ้าขุนมูลนาย มีพื้นฐานขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติและประเพณีพื้นบ้านที่ปฏิบัติ สืบต่อกันมา ฉะนั้นจึงไม่มีกฎเกณฑ์บังคับในการแสดงออกอย่างตายตัวเป็นงานที่สร้างขึ้นด้วยความสนุกสนาน ความอยากทำของช่างเอง งานจึงไม่ได้มีคุณค่าใน ความปราณีตแต่จะมีชีวิตชีวา (คณะจิตรกรรม , 2509 : 4) ตัวอย่าง เช่นรูปปั้นคนหรือสัตว์

ภาพประกอบที่ 10 ช่างทองรุ่ง เอ็มโอบูร์ ผู้มีผลงานดีเด่นทาง วัฒนธรรมภาคกลาง ผู้เปิดโรงงานปูนปั้นโดยปั้นล้อการเมืองและ ถูกสั่งให้ทุบทิ้ง และเป็นผู้ได้รับเกียรติให้ร่วมบูรณะ วัดพระศรีรัตน ศาสดาราม เมื่อครั้งมีการบูรณะครั้งใหญ่

งานปูนปั้นสด หมายถึง งานประณีตศิลปกรรม ของไทยที่มีมาแต่โบราณเพื่อเอื้ออำนวยประโยชน์ใน การสร้างสรรค์ตกแต่งงานด้านสถาปัตยกรรม รูปเคารพ และศิลปกรรม ด้านการตกแต่งประกอบอาคารต่างๆ มักเกี่ยวพันโดยตรงกับสถาบันศาสนา และ สถาบัน

ภาพประกอบที่ 7-9 ลวดลายปูนปั้น ประดับตกแต่งสถูปเจดีย์ในวัดของจังหวัดเชียงใหม่

ภาพประกอบที่ 11ฐานพระประธานในอุโบสถ วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี ประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบ

พระมหากษัตริย์ ตัวอย่างงาน สถาปัตยกรรม ได้แก่ พระอุโบสถ วิหาร เจดีย์ สถูป พระบรมมหาราชวัง ปราสาท เป็นงานที่รักษาตามประเพณี และงานปูนปั้นสมัยใหม่เป็นงานเล่าเรื่องเหตุการณ์ งานประดับตกแต่งอาคารสถานที่ให้สวยงามตามแหล่งการค้าพาณิชย์ทั่วไป เช่น โรงแรม ร้านค้าหรือ สปา เป็นต้น

การทำงานของช่างปั้นปูน

การสืบทอดงานปั้น ช่างแต่ละคนต้องสามารถทราบกระบวนการตั้งแต่การเตรียมปูน จนกระทั่งการออกแบบและปั้นตามแบบที่จัดทำแม้ว่าแต่ละภูมิภาคจะมีรายละเอียดที่แตกต่างกันรวมทั้งส่วนผสมแต่จะกล่าวโดยรวมตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

การเตรียมปูน ปูนที่นำมาปั้นได้ต้องนำมาตำหรือโม่จนมาแล้ว การตำหรือโม่คือการบดขี้ด้วยแรงกระแทกเพื่อให้วัตถุที่ผสมลงไปหรือส่วนประกอบปนกันได้ดี เมื่อนำไปปั้นเรียกว่าปั้นปูนดำหรือปั้นปูนสดคือต้องปั้นกันสดๆ ให้ปูนแห้งไม่ได้ การตำปูน จะเริ่มจากการนำส่วนประกอบที่สำคัญ 4 อย่างมาผสมกัน ได้แก่ ปูนขาว (lime) ทราย (sand) เส้นใย (fiber) และกาวหรือตัวยึด (gum) โดยแต่ละพื้นที่ หรือแต่ละภาคจะมีสูตรในการผสมปูนดำแตกต่างกันไป แต่ที่สำคัญคือปูนขาวต้องบริสุทธิ์ ทรายต้องสะอาด ขั้นตอนแรกโดยการนำปูนขาวมาหมักทิ้งไว้ประมาณ 1-2

ภาพประกอบที่ 12 พระแม่ธรณีบีบมวยผม วัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบุรี

เดือน หลังจากนั้นนำมาตากให้แห้ง และนำมาตำกับส่วนผสม คือ เส้นใย โดยเส้นใยของแต่ละภาคแตกต่างกันตามสภาพภูมิประเทศ เช่นภาคเหนืออาจใช้ต้นสา ตันช้อย ภาคอีสานอาจใช้ต้นปอ ตันช้อย ภาคกลางอาจใช้พืชหลายชนิด เช่นเปลือกช้อย เปลือกปอ ฟาง เป็นต้น ปัจจุบันผิวไม้ลดน้อยลงไปเนื่องจากเมื่อลอกเปลือกแล้วอาจทำให้ต้นไม้ตายได้ บางแห่งจึงเปลี่ยนมาเป็นใช้กล่องกระดาษแทน ผสมทรายและกาวลงไปตำรวมกัน และนำมาบรรจุลงพลาสติก เตรียมทำไว้ใช้งานปั้นต่อไป

การกำหนดแบบ แบบที่ช่างจะปั้นออกมาเป็นลวดลายใดนั้นช่างต้องคิดแบบไว้ในสมองให้สอดคล้องกับสถานที่ การรับงาน งบประมาณ พื้นที่ที่จะปั้น และมีการร่างลวดลาย เมื่อจะปั้นลงในพื้นที่แบบไหน ช่างก็จะร่างลายนั้นมาพอเป็นเค้าโครง ถ้าเป็นพื้นที่เล็กๆ ก็จรร่างลงลงในพื้นที่ปั้นเลย ถ้าเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ เช่น หน้าบัน ถ้าไม่เขียนลงในพื้นที่จริงก็จะนำกระดาษไปทาบบนที่หน้าบันและร่างลวดลายลงบนกระดาษในพื้นที่ นำเหล็กแหลมที่มกระดาษให้ขาดเป็นรอยปรุ และใช้ฝู้นสีดับลงไปให้ผ่านรอยปรุ เกิดเป็นสีฝู้นติดพื้นที่ชัดเจน

ข้อคิดจากช่างอาวุโสในการออกแบบคือต้องแสวงหาความรู้ใหม่อยู่เสมอไม่ทำตามแนวเดิม คือ ต้อง “ออกจากวัดแต่ไม่ไกลวัง” หมายถึงไม่นำสิ่งที่แสดงถึงความเป็นเจ้านายมาสร้างไว้ในสถานที่โดยทั่วไป จะ

ภาพประกอบที่ 13-14 ขั้นตอนการเตรียมปูนขาวแบบโบราณ โดยนำปูนมาผสมกับส่วนประกอบอื่นๆ และ นำมาตำเพื่อเตรียมนำมาปั้นต่อไป เป็นการอาจเอื้อม เช่นอาคารทั่วไปจะนำครุฑหรือพระนารายณ์ไปประดับเป็นสิ่งไม่ควร

การเตรียมพื้นผิว การปั้นปูนสิ่งที่ต้องคำนึงอีกประการคือพื้นผิวผนังที่จะปั้นปูนทับลงไป ต้องมิให้การทำงานปั้นปูนเสร็จแล้วหลุดร่วงไปได้ การเตรียมผิวมีหลายลักษณะ ทั้งการปั้นทับบนอิฐโดยอัดปูนไปในร่องอิฐ หรือการใช้โครงสร้างภายในเป็นไม้หรือเหล็ก โดยเมื่อเขียนลายแล้ว หลังจากลายปรากฏจากสีฝุ่นที่ตกลงไปแล้ว จะนำปูนซีเมนต์โกลนลงไปโดยผูกมัดเสริมความแข็งแรงของปูน ปูนซีเมนต์จะโกลนให้ความหนูนสูงตามต้องการ

การปั้น เมื่อปูนแข็งตัวแล้วก็นำปูนที่ตำมาปั้นทับปูนที่โกลน ด้วยเกรียงหรืออุปกรณ์อื่นที่ช่างถนัด ปั้นตกแต่งเป็นลวดลาย เล่าเรื่อง ตกแต่ง ตามจินตนาการ และความเหมาะสมของสถานที่ปั้น และปั้นควบคู่ไปกับศรัทธา

คุณค่าของงานปูนปั้น

ปูนปั้นมีความหมายเชิงสัญลักษณ์ งานปูนปั้นแต่ละยุคแต่ละสมัยจะให้คุณค่าที่แตกต่างกันออกไป และที่สำคัญคือ ความสวยงามของจิตวิญญาณที่ก่อให้เกิดความสุขของผู้สร้างแต่ละคนที่ล้วนมีความรักในงานศิลปะ ความพากเพียรเอาใจใส่และหมั่นวิเคราะห์รูปแบบศิลปกรรมที่ตนผลิตอยู่เสมอผสานกับความเชื่อในศาสนา

ตั้งช่วงสมบัติ พูลเกิด กล่าวที่ว่าถ้าจะปั้นปูนให้มีความอ่อนช้อยได้ ต้อง “นั่งคุยกับหน้าบันเป็นเดือนๆ บางขณะต้องลูกลมำตามไปด้วย” จนกระทั่งถูกกล่าวหาว่าบ้านปูนปั้นสามารถสืบทอดอยู่ได้แม้ว่า บางช่วงสมัยสถาปัตยกรรมแบบเดิมได้ถูกแทนที่ด้วยงานหินแกะสลัก ช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 15-16 ที่เป็นการแกะสลักรูปเคารพทางศาสนาพุทธ และอินดู หรือรูปเล่าเรื่องตามความเชื่อทางศาสนา และลวดลายประดับซึ่งสลักไว้กับปราสาทหิน จนถึงช่วงพุทธศตวรรษที่ 18 ศูนย์กลางของอาณาจักรขอมที่กัมพูชาล่มสลายไป งาน

ภาพประกอบที่ 15 การปั้นปูนสด สูตรน้ำมันตังอิ้ว ของช่างสายสกุลสุพรรณบุรีโดยปูนที่ผสมน้ำมันตังอิ้วจะแห้งช้า ปั้นได้แบบทิ้งดงาม

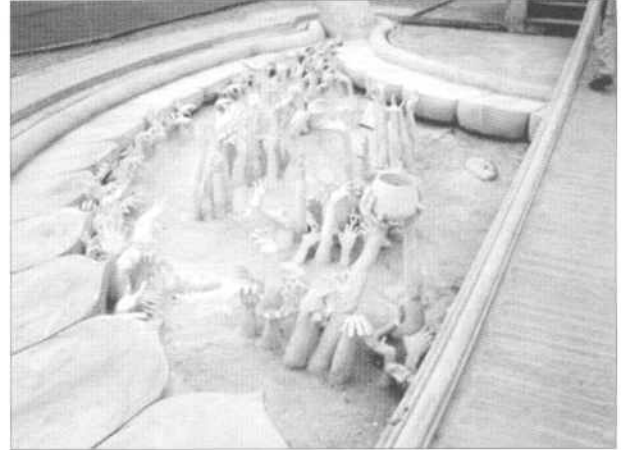
ภาพประกอบที่ 15-16 วัดร่องขุน จ.เชียงราย การฟื้นกลับของศิลปะปูนปั้นตามแบบสมัยใหม่นำมาประดับตกแต่ง (วัดศิลปะปั้นชื่อดังเฉลิมชัย โฆษิตพิพัฒน์สร้าง)

ปูนปั้นจึงกลับมาแพร่หลายอีก

1. เป็นหลักฐานทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จากความเชื่อวัฒนธรรม ประเพณี ของผู้คนในอดีต จากหลักฐานที่หลงเหลือเช่นภาพลายผลไม้หรือดอกไม้ที่ เติบโตในพื้นที่ หรือการอบรมต่อมรณวาสที่เดิมการศึกษาของผู้คนยังไม่เจริญเท่าปัจจุบัน การอบรม ถ่ายทอด การดำรงชีวิตจะถูกถ่ายทอดผ่านศิลปกรรม ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อให้คนรุ่นหลังได้เข้าใจถึงภูมิปัญญา ความคิด ความเชื่อ และศรัทธา ตลอดจนความรู้สึก นึกคิด และชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในสมัยนั้น จึง นับว่าศิลปะก่อให้เกิดความรู้ และเป็นมรดกทาง วัฒนธรรมที่สำคัญ

2. เป็นหลักฐานแห่งกาลเวลาทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี โดยแต่ละยุคสมัย จะมีการ สร้างสรรค์งานศิลปะตามความศรัทธาของผู้สร้าง ฉะนั้น ศิลปะที่ปรากฏ จะเป็นหลักฐานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดีได้ จากรูปแบบลักษณะต่างๆ และเชื่อมโยง ไปถึงเรื่องราวในอดีต และมีคุณค่าทางด้านสุนทรียภาพ ควบคู่ไปด้วย

3. ความสัมพันธ์กับศาสนา ด้วยศิลปะที่สร้างขึ้น ล้วนสัมพันธ์กับพุทธศาสนาอย่างลึกซึ้ง จากงานตกแต่ง ศาสนสถาน เช่น วัดวาอาราม โบราณสถาน ปราสาท ราชวัง พระพุทธรูปต่างๆ ล้วนถูกสร้างขึ้นมาด้วยความ เลื่อมใสศรัทธากับพุทธศาสนาทั้งสิ้น เพื่อให้ระลึกถึง พระเมตตาคุณ พระบริสุทธิ์คุณ และปัญญาคุณของ พระองค์ ให้ทำแต่ความดี เกิดจิตศรัทธากราบไหว้บูชา

การสืบทอดชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมจากงาน ศิลปะ

การจัดการศึกษาเพื่อให้สอดคล้องกับองค์ความรู้ เดิมในท้องถิ่นให้ช่างปูนปั้นในพื้นที่ที่มีผลงานยอดเยี่ยมตลอดชีวิตมีโอกาสได้เข้าสู่โลกการศึกษาสมัยใหม่ โดยช่างได้เสนอตัวแบบการจัดการศึกษาที่คิดว่าเหมาะสม ทั้งระดับปริญญาตรี ปริญญาโทและปริญญาเอก ดังนี้

ภาพประกอบที่ 17 วัดร่องขุน จ.เชียงราย การฟื้นกลับของศิลปะปูนปั้นตามแบบสมัยใหม่นำมาประดับตกแต่ง

คุณสมบัติของผู้เรียน ควรขึ้นอยู่กับทักษะฝีมือ ความรู้และประสบการณ์ของผู้ที่จะเข้ามาศึกษา และ อาจสอบวัดความรู้และการปฏิบัติได้ เช่น ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับงานปูนปั้น ความรู้ทางประวัติศาสตร์ และการสอบปฏิบัติเพื่อทดสอบทักษะเกี่ยวกับการปั้น

ระดับปริญญาตรี ควรมีความรู้ในเรื่องทัศนศิลป์ องค์ประกอบศิลป์ วิจิตรศิลป์ ความสามารถในการ วาดเส้น ลายไทย ความสามารถการปั้นปูนทุกรูปแบบ ทั้งลอยตัว นูนต่ำ นูนสูง รวมทั้งงานประเภทตกแต่ง ศาสนาสถาตามประเพณีและประดับตกแต่งเพื่อความสวยงามทั่วไป

ระดับปริญญาโท ควรมีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะทุกยุคสมัย มีความสามารถในการวิเคราะห์งาน ประเภทต่างๆ ได้ดี อธิบายความเป็นมาทาง ประวัติศาสตร์ของแหล่งศาสนาสถานต่างๆ ได้ละเอียดถี่ถ้วน มีความละเอียดและสะท้อนอารมณ์ของงานได้อย่างชัดเจน รวมทั้งมีความคิดสร้างสรรค์ที่โดดเด่น

ระดับปริญญาเอก ควรมีความรู้งานปูนปั้นอย่าง ดีเยี่ยม ผสานเข้ากับความรู้ศิลปะสมัยต่างๆ ได้ เข้าถึง อารมณ์งานและวิเคราะห์ความหมายของงานแต่ละชิ้น สร้างงานที่เป็นเอกลักษณ์และแสดงออกทางอารมณ์ อย่างเด่นชัด นอกจากนี้ยังต้องสามารถอธิบายวิธีการ ศึกษาในเรื่องการแสดงออกถึงอารมณ์ได้

การจัดการเรียนการสอน ควรมีการศึกษาทั้ง ทางทฤษฎีและปฏิบัติควบคู่กัน แต่เน้นการปฏิบัติ และการผสมปูนตามสูตรของแต่ละพื้นที่

โดยเสนอกลุ่มวิชาเรียนดังนี้

1. กลุ่มวิชาองค์ความรู้ (Knowledge) ประกอบด้วย
 - 1.1 ปูนปั้นประเพณี 4 ภาค
 - 1.2 ประวัติศาสตร์ศิลป์ สมัยก่อนสุโขทัย, สมัยสุโขทัย, สมัยอยุธยา และ สมัย รัตนโกสินทร์
 - 1.3 ศิลปะสากล
 - 1.4 การอนุรักษ์และซ่อมสงวน
 - 1.5 สิทธิและทรัพย์สินทางปัญญา
 - 1.6 ศิลปวิจารณ์
 - 1.7 ศิลปะไทยร่วมสมัย

1.8 การจัดการงานปูนปั้น

1.9 ฯลฯ

2. กลุ่มวิชาด้านทัศนคติ / ทัศนคติ (attitude)

2.1 กระบวนการความคิดสร้างสรรค์

2.2 การสอนและการถ่ายทอด

2.3 คุณค่าด้านสุนทรียศาสตร์

2.4 ฯลฯ

3. กลุ่มวิชาด้านทักษะและเครื่องมือ (skill/tool)

3.1 การวาด และ การเขียน ประกอบด้วย การวาดลายเส้นเบื้องต้น และลายไทย

3.2 การออกแบบและออกลายปั้นแต่ละ ประเภท เช่นประติมากรรมนูนต่ำ ประติมากรรมนูนสูง และงานประดับ ตกแต่ง

3.3 ฯลฯ

การจัดการเรียนการสอนดังกล่าวอาจประสบ ปัญหาได้เนื่องจากเป็นแนวคิดใหม่ เช่นปัญหา 1).ตำรา และคู่มือที่จะใช้เรียนใช้สอน เนื่องจากการเรียนสอน แต่เดิมมีความผูกพันในลักษณะครูกับศิษย์ โดยเฉพาะพระเป็นผู้สอน การสอนจะสอนตามที่ศิษย์รับ ได้บางครั้งครูสอนน้อย ศิษย์อาจได้มากกว่าหากศิษย์ คิดเพิ่มเติมแตกแขนงแยกย่อยได้ 2).อุปกรณ์การเรียนการสอน เนื่องจากเป็นเรื่องใหม่ เนื้อหาใหม่ และ เดิมอุปกรณ์การปั้นปูนจะขึ้นอยู่กับ การดัดแปลงตาม ความถนัดของผู้ปั้นเองมากกว่าการคิดประดิษฐ์ที่เป็น

ภาพประกอบที่ 18 นิทรรศการศิลปะปูนปั้นแห่งประเทศไทย ครั้งที่ 5 (2548) ในหัวข้อ พอหลวงของแผ่นดิน จัดโดยบริษัท ทีพีโอ โพลีน จำกัด (มหาชน) แสดง ณ พิพิธภัณฑ์หอศิลป์เจ้าฟ้าพระนคร

มาตรฐานกลางในการสอนกับทุกคน 3).หลักสูตร เนื้อหาของหลักสูตร เนื่องจากยังไม่มีการเรียนการสอน และการคิดเนื้อหาหลักสูตรให้สอดคล้องกับงานปูนปั้น ในแต่ละภูมิภาคต้องมีความละเอียด รอบรู้เนื้อหาทั้ง ทางศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและสังคมปัจจุบัน 4).นโยบายผู้บริหารที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนกรม ศิลปากรผู้รับผิดชอบศิลปะของประเทศ หรือหน่วยงานทั่วไปที่เห็นความสำคัญของงานศิลปะของประเทศ แม้ปัจจุบันมีหน่วยงานเอกชนบางหน่วย เช่น บริษัท ทีพีโอ จำกัด (มหาชน)ที่สนับสนุนการสืบทอดศิลปะ โดย

การจัดประกวดศิลปะปูนปั้นแห่งประเทศไทย ต่อเนื่องมาถึงปัจจุบันเป็นปีที่ 5 (2548)

กระนั้นการจัดการเรียนเพื่อเข้าสู่ระบบใหม่ มิใช่ เป้าหมายสุดท้ายของชีวิตช่างปูนปั้นเพียงประการเดียว เนื่องจากความสามารถ และใจที่เปี่ยมไปด้วยความรัก ในงานศิลปะ ความสุขจากการถ่ายทอดวิชาไปยังศิษย์ รุ่นแล้วรุ่นเล่าแล้ว งานปูนปั้นเปรียบดั่งบันทึทาง ประวัติศาสตร์ของแต่ละยุคสมัยที่มีความคงทนไม่ เสื่อมสลาย และอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ อย่างดี

บรรณานุกรม

อำพล สัมมาวุฒธิ . วารสารศิลปากร ปีที่ 44 ฉบับที่ 5 กันยายน-ตุลาคม 2544

คณะจิตรกรรม และประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร 2509. ศิลปพื้นบ้านของสมัยอุทอง-สุโขทัย-รัตนโกสินทร์ (สาขาประติมากรรม). คณะจิตรกรรม และประติมากรรม มหาวิทยาลัยศิลปากร:กรุงเทพมหานคร.

